

Το χρήμα και ο εκδημοκρατισμός του

30 Σεπτεμβρίου 2014

Τα πρώτα νομίσματα, όπως τα τσιγάρα στις φυλακές, ή ακόμα κι ο χρυσός ο ίδιος, εξελίχθηκαν περίπου όπως και οι κοινωνίες μας όπου, σταδιακά, οι αξίες αντικαταστάθηκαν από τις... τιμές. Εν αρχή ήν η βιωματική αξία, η οποία κάποια στιγμή ανατράπηκε από την ανταλλακτική αξία.

Ας πάρουμε τα τσιγάρα στις φυλακές. Μπήκαν «στα σίδερα» λόγω της περιέργειας, ανθυγεινής παρηγοριάς που έδιναν στους φυλακισμένους. Λόγω της βιωματικής τους αξίας, με απλά λόγια. Όμως πολύ γρήγορα εξελίχθηκαν σε χρηματικές μονάδες, καθώς οι κρατούμενοι τα αντάλασσαν με άλλα σπάνια στη φυλακή αγαθά (από σοκολάτες και σαπούνι μέχρι και SIM για τα κινητά τους τηλέφωνα). Εν τέλει, η ανταλλακτική αξία ενός τσιγάρου επικράτησε και ήταν ίδια για καπνιστές και μη, ανεξάρτητη από τις ανθυγεινές «χαρές» που προσέφεραν ως καψούλες νικοτίνης.

Ο χρυσός, όπως τα τσιγάρα, είχε κι αυτός, και διατηρεί, την δική του βιωματική αξία, η οποία προκύπτει από την λάμψη του, την ιδιότητά του να μην σκουριάζει, το βάρος του. Όμως πολύ γρήγορα, αφού απέκτησε ανταλλακτική αξία, και μετετράπη (όπως και τα τσιγάρα στις φυλακές) σε χρηματική μονάδα, η βιωματική του αξία μπήκε στο περιθώριο.

Σήμερα όμως τα χρήματα που χρησιμοποιούμε στον ύστερο καπιταλισμό δεν έχουν καμία βιωματική αξία, καθώς τείνουν να είναι όχι μόνο χάρτινα αλλά ψηφιακά, άυλα, άνευ υλικής υπόστασης. Είναι πολύ δύσκολο να εξηγήσεις σ' ένα παιδί πως γίνεται το χαρτονόμισμα των 100 ευρώ να κοστίζει 8 λεπτά (γιατί αυτό είναι το κόστος παραγωγής του). Ή το ότι μόνο το 8% των σε κυκλοφορία ευρώ έχει τυπωθεί. Κι είναι πολύ εύκολο να δημιουργηθεί, σε μια σύγχρονη εγχρήματη οικονομία, που πλήττεται από αλληπάλληλες κρίσεις, η τάση προς τις θεωρίες συνωμοσίας που θέλουν την Κεντρική Τράπεζα να υφαίνει πλεκτάνες εναντίον των πολιτών (θεωρίες που «φύονται» όλο και περισσότερο, ιδίως εδώ στις ΗΠΑ απ' όπου γράφω τις γραμμές αυτές, αλλά και στην Γερμανία δυστυχώς).

Κάπως έτσι, λόγω της μεγάλης απόστασης ανταλλακτικής και βιωματικής αξίας του χρήματος (που σήμερα είναι πλέον τεράστια), γεννιέται και θεριεύει αυτό που ονομάζω «φαντασίωση του απολίτικου χρήματος». Αντιδρώντας στην εξουσία των κεντρικών τραπεζιτών επί του χρήματος που πασχίζουμε να κερδίσουμε καθημερινά (για να μην καταλήξουμε στον δρόμο), πολλοί αναπτύσσουν τις εποχές που το χρήμα ήταν μεταλλικό, «πραγματικό». Ή τουλάχιστον που είχες το δικαίωμα να εξαργυρώσεις το χάρτινο χρήμα σου για χρυσό ή ασήμι. Οι νοσταλγοί αυτοί θεωρούν πως, καθώς κανείς πολιτικός ή κεντρικός τραπεζίτης δεν μπορεί να «γεννήσει» ασήμι ή χρυσό, η επιστροφή στον Κανόνα του Χρυσού ή του Αργύρου ή, τέλος πάντων, κάποιου πολύτιμου μετάλλου, θα ήταν μια λύση – θα μείωνε την εξουσία των λίγων επί των πολλών.

Κάτι αντίστοιχο συμβαίνει και με εκείνους που ελπίζουν ότι την «λύση» θα την δώσει η τεχνολογία. Πως ένα αποκεντρωμένο ψηφιακό χρήμα, το οποίο δεν θα μπορεί να ελέγξει καμία κυβέρνηση, θα μας απελευθερώσει. (Βλ. το άρθρο μου, εδώ στο LIFO, για το Bitcoin, 24-4-2013). Όπως και οι οπισθοδρομικοί νοσταλγοί του Μεταλλικού Κανόνα, έτσι κι οι φουτουριστές τεχνο-λάγνοι κάνουν ένα σοβαρό λάθος: Αν οι οικονομίες μας θύμιζαν την οικονομία της φυλακής, όπου τα τσιγάρα λειτουργούν τέλεια ως αποκεντρωμένη, απολίτικη χρηματική μονάδα, τότε θα είχαν δίκιο. Όμως, οι πραγματικές οικονομίες διαφέρουν ριζικά από την ανταλλακτική οικονομία της φυλακής. Σε τι; Τι λείπει από την οικονομία της φυλακής που καθιστά τα τσιγάρα, άλλα αντικείμενα, ακόμα κι ένα απολίτικο ψηφιακό νόμισμα τύπου Bitcoin, εν δυνάμει ικανοποιητικό νόμισμα στην φυλακή άλλα όχι εκτός της;

Η απάντηση είναι απλή: Λείπει η παραγωγή και η αγορά εργασίας. Ποια η ουσία της διαφοράς αυτής; Η απάντηση έχει δύο σκέλη.

Πρώτον, η ανθρώπινη εργασία έχει μια πολύ περίεργη, διττή, φύση. Περιληπτικά, στην αγορά εργασίας άλλο «πράγμα» μισθώνει ο εργοδότης κι άλλο τον ενδιαφέρει να αποκτήσει. Πληρώνει για τον (μετρήσιμο) χρόνο του εργαζόμενου (κάτι που δεν ενδιαφέρει τον εργοδότη καθόλου να αποκτήσει, αλλά που μπορεί να το πληρώσει για να το έχει) αλλά τον ενδιαφέρει το (μη μετρήσιμο) «έργο» του εργαζόμενου, το οποίο εμφυσά αξία στα προϊόντα της εταιρείας (αλλά το οποίο «έργο» δεν μετριέται και συνεπώς δεν αγοράζεται – απλά «εκμαιεύεται» κατά την διάρκεια των μισθωμένων ωρών). Αυτή η διττή φύση της εργασίας είναι το κλειδί για να καταλάβουμε από που προκύπτει το κέρδος του εργοδότη (όταν προκύπτει) αλλά και για να συλλάβουμε τα αίτια της ανεργίας (που, χωρίς την διττή φύση της εργασίας, θα εξαφανιζόταν εφόσον ο μισθός έπεφτε αρκετά - όπως τα βλήτα που «ξεπουλάνε» στις λαϊκές όταν η τιμή τους πέσει).

Δεύτερον, η τάση των οικονομιών (εκτός φυλακής) να γεννούν κρίσεις στο εσωτερικό τους (σε αντιδιαστολή με τις φυλακές όπου ποτέ δεν θα μείνει απούλητη καμία ποσότητα διακινούμενων αγαθών) απαιτεί συλλογική διαχείριση της ποσότητας του χρήματος με στόχο, αν όχι την αποτροπή της κρίσης τουλάχιστον, την ανακούφιση της κοινωνίας μετά την κρίση (π.χ. με αύξηση της ρευστότητας).

Σε τελική ανάλυση, όπως η κατανομή του κοινωνικού πλεονάσματος και η διαφύλαξη του περιβάλλοντος απαιτούν συλλογικό έλεγχο, και δεν επιδέχονται τεχνικών, απολίτικων λύσεων, έτσι και με το χρήμα: η συλλογική του διαχείριση είναι απαραίτητη. Αυτό δεν σημαίνει βέβαια ότι η σημερινή μορφή συλλογικής διαχείρισης, από κεντρικούς τραπεζίτες που δεν λογοδοτούν στους πολίτες, είναι αποδεκτή. Όπως ισχύει για την εξουσία γενικά, όσο χρήσιμη και να είναι, κάποιος πρέπει να εξουσιάζει τους εξουσιαστές. Αυτός είναι ο λόγος που η δημοκρατία, όσο κακή εικόνα και να έχει, είναι αναντικατάστατη. Το ίδιο και με το χρήμα: Η

λύση δεν είναι να φαντασιωνόμαστε με την ιδέα της απολιτικοποίησής του. Η λύση είναι ο εκδημοκρατισμός του.